

with attraction of credit in modern conditions outlined and ways of their decision are offered.

Key words: *the agricultural enterprise, financial crisis, crediting, creditor, borrower, refinancing, prolongation.*

УДК 519.8

Фасолько Т.М., аспірант

Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І БОРГОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Розглянуто зв'язок зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту. Досліджено основні наслідки боргового фінансування бюджету, проаналізовано модель взаємозалежності боргу, дефіциту бюджету та темпів економічного росту в динаміці.

Ключові слова: *модель, борг, дефіцит, бюджет.*

Підґрунтям успішної фінансової діяльності є бюджетна політика держави, яка пов'язана насамперед із формуванням і виконанням бюджетів усіх рівнів, цільових загальнодержавних фондів. Державний бюджет України відображає суспільно-економічний стан держави. Бюджет тісно пов'язаний з іншими ланками фінансової системи, виступає координуючим центром і надає їм необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субсидій, гарантій, забезпечуючи адекватну діяльність інших ланок фінансової системи. Об'єм бюджетного дефіциту залежить від великої кількості макроекономічних чинників, які з різних сторін впливають на розвиток економіки. Дефіцит бюджету потрібно розглядати в контексті макроекономічного розвитку і економічної політики держави у сфері доходів і витрат державного бюджету. При моделюванні бюджетного дефіциту блок доходів і витрат державного бюджету повинен бути вписаний в загальну систему економічного розвитку країни.

При борговому фінансуванні первинного дефіциту збільшується основна сума боргу та коефіцієнт його обслуговування, тобто зростає «тягар боргу» в економіці. Якщо уряд не має чіткої програми економічного розвитку, а перевищення витрат над прибутками допускає з метою латання «фінансових дір», субсидування нерентабельного виробництва, то бюджетний дефіцит

неминуче приведе до зростання негативних моментів в розвитку економіки, головним з яких є посилення інфляційних процесів.

Слід зазначити, що бездефіцитність бюджету ще не означає «здоров'я» економіки. Треба чітко уявляти собі, які процеси протікають усередині самої фінансової системи, які зміни відтворювального циклу відбиває дефіцит бюджету. Щорічно збалансований бюджет насправді лише посилює коливання економічного циклу. Наприклад, уявімо, що економіка зіткнулася з тривалим періодом безробіття. Доходи населення падають, податкові надходження до бюджету автоматично скорочуються. Прагнучи неодмінно збалансувати бюджет, уряд повинен або підвищити ставки податків, або скоротити державні витрати, або поєднати обидва засоби. Прагнення щорічно балансувати бюджет може стимулювати інфляцію. В умовах інфляції, при підвищенні грошових доходів автоматично збільшуються податкові надходження. Згідно з ефекту Олівера-Танци між бюджетним дефіцитом і інфляцією існує причинно-наслідковий зв'язок: бюджетний дефіцит збільшується зі зростанням цін. Це відбувається внаслідок того, що моменти нарахування податків і їх надходження в державну скарбницю не співпадають. Існування лага між нарахуванням податків і їх фактичною виплатою знецінює в умовах інфляції податкові доходи держави і тому збільшує величину дефіциту. З позицій концепції інфляційного податку між інфляцією і дефіцитом існує негативний зв'язок. При зростанні цін відбувається скорочення реального відсотка по запозиченнях, отже, інфляція полегшує виплату державного боргу і зменшує реальну величину бюджетного дефіциту. Згідно з ефектом Дона Патінкіна інфляція зменшує величину бюджетного дефіциту. Цей ефект має місце в країнах з нестабільною економікою, де прийнята прогресивна система оподаткування, а бюджетна система пристосована до того, щоб держава могла здійснювати фіскальні функції в умовах інфляції. Відбувається зростання податкових прибутків непропорційно зростанню цін, при незмінних номінальних витратах уряду, тому дефіцит бюджету зменшується. Формалізовані моделі зв'язку бюджетного дефіциту та боргу і технічний аналіз не можуть замінити здорову позикову політику, але можуть допомогти її формуванню шляхом прогнозування можливих наслідків програм і стратегій запозичення.

Кукерман і Мельцер запропонували цікаву модель перерозподілу податкового тягара між поколіннями [3]. Припустимо, що нинішнє покоління складається з «багатих» і «бідних» батьків. Перші — ті, хто планує залишити якийсь спадок своїм дітям. Для них виконується принцип еквівалентності Рікардо: вони байдуже накопичують борги, оскільки здатні компенсувати їх за допомогою коректування на відповідну величину об'єму спадку, що заповідається. «Бідні» — це ті, хто залишають «від'ємний спадок» — вони

неявно займають гроші у майбутніх поколіннях. Таким чином, одна група індивідів (багаті) байдужа до будь-якої боргової політики, тоді як інша група (бідні) виступає за збільшення боргу. Зростання державного боргу призводить до скорочення запасів капіталу в економіці. А основна причина можливого занепокоєння з приводу наявності в економіці державного боргу полягає у тому, що якщо борг великий, то і процентні платежі є достатньо високими. Проте, саме через те, що процентні платежі високі, уряд, вимушений вдаватися до нових позик, а це означає подальше наростання державного боргу. Політична гра між урядами, що виконують свої обов'язки в різні періоди часу, призводить до накопичення державного боргу понад оптимальний рівень. Країна повинна знайти такий шлях розвитку, який базується на інвестиціях, а не на державних кредитах. Первинною метою державних фінансів має бути забезпечення повної зайнятості, тобто балансування економіки, а не бюджету. Навіть, якщо досягнення цієї мети супроводжується стійким позитивним сальдо або великим всезростаючим державним боргом, ці проблеми є малозначимими порівняно з тими небажаними альтернативами тривалих спадів або стійкої інфляції.

Розглянемо модель зв'язку бюджетного дефіциту, боргу та темпів економічного росту в динаміці [1]. Вважатимемо відношення бюджетного дефіциту до ВВП постійним в часі.

$$h_t = \frac{H_t}{Y_t} = \frac{q}{100} = const, \quad (1)$$

де h_t — частина дефіциту державного бюджету від ВВП, при чому обсяг номінального ВВП Y_t росте з постійним річним темпом $P\%$, а загальний дефіцит бюджету H_t , складає $q\%$ від ВВП.

Якщо початковий рівень ВВП Y_0 то номінальний ВВП в році t буде

$$Y_t = Y \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t \quad (2)$$

дефіцит бюджету H_t в році t буде рівний

$$H_t = \frac{Y_t * q}{100} = \frac{Y_0 * q}{100} * \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t \quad (3)$$

Відношення державного боргу до ВВП в році t буде рівний

$$d_t = \frac{D_t}{Y_t} = \frac{D_0}{Y_0 \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t} + \frac{q \left(1 + \frac{P}{100}\right) \left(\left(1 + \frac{P}{100}\right)^t - 1\right)}{P \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t} \quad (4)$$

Якщо $P < 0$ (стійке зниження номінального ВВП), то відношення державного боргу до дефіциту прямує до $+\infty$. Якщо $P = 0$, то при тих самих інших умовах як борг, так і його частка в доході зростають. Якщо номінальний

ВВП росте, то відношення поступово наближається до визначеного стабільного рівня — і як результат, у зростаючій економіці частка державного боргу у ВВП стабілізується навіть при стійких дефіцитах державного бюджету. У макроекономічному аналізі відоме таке рівняння:

$$NDI - A = -dFD, \quad (5)$$

Де NDI — національний дохід; A — сукупні витрати; $-dFD$ — приріст зовнішньої заборгованості. За таких умов завдяки зовнішньому запозиченню виникає можливість прискорення темпів зростання національного доходу країни за рахунок можливих додаткових інвестицій:

$$S - I = -dFD, \quad (6)$$

де S — внутрішні заощадження; I — інвестиції. Якщо можливості збільшення внутрішніх заощаджень за перехідної економіки обмежені мінімально необхідним рівнем споживання, то саме зовнішнє фінансування стає важливим джерелом інвестування в економіку.

Звичайно, проблема пошуку оптимальних рішень щодо обслуговування державного боргу та дефіциту бюджету притаманна усім країнам — розвиненим і тим, що розвиваються. Бюджет може і повинен стати інструментом підтримки економічного зростання тільки за умови зняття проблеми державного боргу. Основна задача керівництва країни полягає в мобілізації зусиль на збільшення державних доходів, розширення експортного потенціалу, раціоналізацію імпорту, підвищення ефективності використання зовнішніх кредитів і т.п. Реалізація цих завдань дозволить зменшити державний борг, та добитися покращення політико-економічного стану усередині країни.

Список використаних джерел:

1. Іващук О.Т. Кількісні методи та моделі фінансового прогнозування. / Іващук О.Т. — Тернопіль: Економічна думка, 2004. — 261 с.
2. Burro R.J. Are Government Bonds Net Wealth? // J. of Political Economy. — 1974. — Vol. 82. — Nov./Dec. — P. 1095—1117.
3. Cukierman A., Meltzer A. A Political Theory of Government Debt and Deficits in a Neo-Ricardian Framework // American Economic Rev. — 1989. — Vol. 79. — Sept. — P. 713-732.

Annotation. Connection between external national debt and budgetary deficit is considered. The main consequences of debt financing, the model of the debt interdependence and also the budget deficit as well as the rates of economic growth in dynamics are analysed.

Key words: model, debt, deficit, budget.